

slavu Presvetoga i Jedinstvenoga Trojstva. I to postižu bilo molitvenom prisutnošću Krista sa svojim, bilo šutljivim, ali djelotvornim činom Duha Svetoga koji kao načelo doksologije usklađuje glasove vjernika koji simfonijskim jednoglasjem pjevaju hvalu koja uzlazi k Ocu, s i po Kristu.

Sažetak:

U središtu zanimanja ovoga članka nisu prvotno glazbeni oblici, već teološko-liturgijski temelji glazbenoga izraza u liturgijskom slavlju. Pisac kreće od unutartrajstvenoga dijaloga prema Božjem dijalogu sa zajednicom koji rađa slavljenički dijalog (i) po (zvukovnim) znakovima. Slavlje u glazbenoj dimenziji ima svoje značajke koje vode prema sudjelovanju u slavlju, a ono taj teantropijski događaj pretvara u *ostvarenje za...* Za razumijevanje glazbene stvarnosti treba pozornost usmjeriti na kristovski događaj koji se produžuje u zajednici. To je moguće samo po Duhu Svetom koji polarizira ministerijalnost u zajednici i ostvaruje zajedništvo. Takva zajednica svoj glazbeni izraz nužno pretvara u doksologiju.

Riassunto:

Al centro dell'interesse di quest'articolo non sono al primo luogo le forme musicali, benché i fondamenti teologico-liturgici dell'espressione musicale nella celebrazione liturgica. L'autore parte dal dialogo divino intratrinitario al dialogo di Dio con la comunità, dove questo dialogo crea un dialogo celebrativo (anche) mediante i segni (sonori). La celebrazione, nella sua dimensione musicale, ha le proprie caratteristiche, che guidano verso la partecipazione nella celebrazione, la quale quest'evento teantropico trasforma in una *realizzazione per...* Per conoscere la realtà del canto-musica bisogna prestare l'attenzione particolare all'evento cristico, che si protende e vive nell'assemblea liturgica. Questo sarà possibile soltanto per mezzo dello Spirito Santo, quale polarizzatore della ministerialità nella comunità e realizzatore della comunione. Tale comunità trasforma necessariamente la sua espressione musicale in dossologia.

(Svršetak)

ORGANOLOGIJA

Prikaz susreta orguljara

U okviru Teološko-pastoralnog tjedna za svećenike u Dječaćkom sjemeništu na Šalati u Zagrebu, 27. siječnja 1998. održan je sastanak orguljara, predstavnika Crkve, predstavnika službe zaštite kulturne baštine i organologa. Do susreta je došlo na poticaj orguljara sa željom da se domisle postupci nužni za očuvanje i uređenje spomeničkih orgulja u Hrvatskoj.

Na sastanku su bili nazočni:

orguljari:

Wolfgang J. Braun
Ivan Derner
Ivan Faulend-Heferer
Tomislav Faulend-Heferer
Tihomil Horvat
Velimir Kostrevec
Andrija Pobran
Marko Rastija
Olivije Repec

predstavnici Crkve:

vlač. Dragutin Cerovečki
o. dr. Izak Špralja

predstavnicu Državne uprave za kulturnu baštinu:

prof. Jagoda Meder

predstavnik organologa:

doc. Emin Armano

orguljaš:

Mario Perestegi

Susret je vodio o. dr. Izak Špralja. Zahvalio je orguljarima na ideji za sazivanje ovog sastanka, prvog s osnovnom temom zaštite i uređenja spomeničkih orgulja.

U pripremi susreta sudjelovali su prof. Božidar Grga i Emin Armano. Oni su pripremili dva teksta koji su poslužili kao polazište diskusiji kojom se željelo artikulirati daljnju praksu u zaštiti povijesno vrijednih glazbala.

Budući da nije bilo moguće sudionicima susreta ove tekstove odaslati ranije, a nisu ih dobili ni na samom susretu, oba se teksta ovdje objavljuju u cijelosti kako bi poslužili pri daljnjim promišljanjima i doradi postupaka koji bi se primjenjivali u budućnosti.

Božidar Grga:

Neka razmišljanja povodom sastanka orguljara u Zagrebu, 27. I. 1998.

Od skupa uvažanih orguljara možemo očekivati za ključke i dogovore vezane za struku, ali i za jedno posebno područje rada – restauriranje povijesnih orgulja.

Radi se o instrumentima kojih gradnja datira od 17. stoljeća pa do zaključno 1850. godine. Ovu gornju granicu odredio je kod nas sedamdesetih godina pok. prof. Ladislav Šaban.

Danas je teško godinu 1850. držati krajnjom granicom. Novostečena iskustva i spoznaje nameću nam nešto drukčiji pristup pri procjeni povijesne (i izuzetne umjetničke) vrijednosti nekih orgulja. Činjenica je, da su neki instrumenti, građeni početkom 20. stoljeća, danas neponovljivi. To je razdoblje u kojem orgulje nastaju u još uvijek tradicionalnoj radionici (makar kod nas u Hrvatskoj) i imaju svoju individualnost koja se očituje u izboru materijala (slitini), menzurama, izboru registara i tehničkim rješenjima. Stoga, u procjeni vrijednosti svakom instrumentu treba pristupiti posebno, ili početi od instrumenta a ne od godine kao zamišljene vremenske granice.

Današnje stanje povijesnih orgulja u Hrvatskoj nije zadovoljavajuće. Možemo reći da je 90% tih instrumenata zapušteno. Mnogi od njih su smetnja vlasnicima jer svojim izgledom, zbog zapuštenosti, nagrđuju crkveni prostor. Sigurno je da sami vlasnici teško mogu financirati restauraciju koja je u pravilu vrlo skupa.

Prije 25 godina dovršen je popis svih orgulja na tlu Hrvatske. Tada smo predložili kategorizaciju svakog instrumenta. Sada bi bilo potrebno provesti registraciju tih spomenika u *Upravi za zaštitu kulturne baštine* i svakom vlasniku uručiti akt o zaštiti. Dok se to ne dogodi, sudbina povijesnih orgulja ovisit će o dobroj volji vlasnika, orguljara i zaštitara na terenu.

Spomenute tri zainteresirane strane moraju biti svjesne odgovornosti za daljnju sudbinu povijesnih orgulja:

- Zaštitari na terenu ne posvećuju dovoljnu brigu orguljama jer je tu njihovo znanje vrlo oskudno. Oni moraju angažirati stručne suradnike koji će im pomoći u donošenju odluka.
- Vlasnici povijesnih orgulja moraju još uvijek čuvati te instrumente i "predati" ih budućnosti. Siromaštvo nije grijeh, ali neoprostivo je uništiti (dozvoliti da propadne) vrijedno nasljeđe. Bez obzira u kakvom jadnom stanju bile te orgulje, sačuvajmo ih za one koji će doći poslije nas.
- Na orguljarima je najveća odgovornost. Oni su poput liječnika: mogu ubiti, osakatiti, iznakaziti ili ozdraviti povijesne orgulje. Rezultat je proporcionalan njihovoj savjesti i stručnosti. Poprilična je povorka znanih orguljara koji su u daljnjoj ili bližoj prošlosti uništili ili iznakazili mnoge povijesne orgulje. Puno toga se dogodilo iz neznanja ili u namjeri da se nešto poboljša i modernizira.

Držim da bi sve tri strane mogle poštivati određenu proceduru:

1. Vlasnik obavještava najbližu službu zaštite o namjeravanom zahvatu na povijesnom instrumentu. Kopiju šalje *Državnoj upravi* u Zagreb (Ilica 44) jer tu postoji središnja kartoteka za sve orgulje u Hrvatskoj.

2. Vlasnik uz pomoć zaštitara među ponudama odabire najpovoljniju s posebnom pozornošću glede stručnosti ponuđača. Dalje, elaborat o zahvatu na povijesnim orguljama daje na uvid suradnicima službe zaštite (organolog i orguljar) te isti s budućim izvođačem radova dogovaraju pojedinosti restauracije. Zaštitari u restauraciju uključuju nadziratelja koji prati radove i odgovara za provedbu dogovorenog.
3. Vlasnik i zaštitari prikupljaju i trajno čuvaju svu dokumentaciju.

Razumljivo je da služba zaštite osigura 50% potrebnih sredstava za restauraciju. Ministarstvo kulture konačno mora izjednačiti povijesne orgulje s ostalim spomenicima kulture.

Što reći o novim pojavama spajanja elektronike s povijesnim instrumentima? Prva iskustva (Marija Bistrica i Varaždin) govore da je i to moguće a da se povijesni instrument ne nagrđi. I dalje je moguće koristiti samo povijesne orgulje koje je uspješno restaurirao kvalificirani orguljar. Elektronika se može pridodati i zvuku starog instrumenta. Poželjno bi bilo elektroničku paletu graditi na zvuku starog instrumenta. I elektroničari imaju svoju odgovornost. Svojim sugestijama mogu navesti vlasnika da sačuva, preinači ili ukloni postojeće povijesne orgulje. Povijesne orgulje ne možemo prepustiti slučaju. Svi moramo biti svjesni svog dijela odgovornosti za sudbinu tog dijela naše kulturne baštine. U pitanju su neponovljive vrijednosti. Mi danas o njima prosuđujemo, raspravljamo, procjenjujemo njihovu ljepotu i sklad. Omoćimo to isto i onima koji dolaze poslije nas.

Emin Armano:

Zatečeno i trenutno stanje zaštite spomeničkih orgulja i procedura prije zahvata na njima.

Akademik Ladislav Šaban je 1972. godine pri tadašnjem *Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture* pokrenuo akciju evidentiranja glazbenog instrumentarija u hrvatskim crkvama. Popisivanje je trajalo 3 godine.

Rezultat akcije bio je nastanak centralnog arhiva sa više od 700 zapisnika o orguljama i pozitivima. U tim zapisnicima predložena je kategorija spomeničke zaštite za svaki pojedini instrument. Za glazbala u sjevernoj Hrvatskoj prijedlog kategorizacije izradio je Ladislav Šaban a za područje obalne Hrvatske Božidar Grga. Ladislav Šaban napisao je i nekoliko izvještaja za višu crkvenu upravu.

Ova akcija tada nije rezultirala i izdavanjem akta o zaštiti pojedinih najvrednijih glazbala te o tome izvjestila višu crkvenu upravu i vlasnike instrumenata.

Ipak je zahvaljujući spoznaji o najvrednijim glazbalima objavljenim u stručnim organološkim radovima Ladislava Šabana do danas restaurirano više od 20 povijesno značajnih glazbala. Valja napomenuti da je u financiranju tih radova uz Crkvu sudjelovala i država!

Trenutno se radi na izradi svojevrsnih osobnih iskaznica za sve orgulje u Hrvatskoj. Prema abecednom katalogu došlo se do Male Subotice, dakle približno do polovice. Kada bude ovaj dio posla završen izradit će se spomenička kategorizacija za sve instrumente uzimajući u obzir prijašnje prijedloge kao i nove spoznaje do kojih se došlo na kraju 20. stoljeća. Potrebno vrijeme za dovršenje toga posla je jedna godina.

Za određeni broj najznačajnijih instrumenata napraviti će se anketa kojom se želi saznati da li ta glazbala još postoje te u kakvom su stanju. Prema rezultatima ankete izaći će se na teren i snimiti stanje. Rezultat tog rada trebala bi biti dorada i izrada kategorizacije temeljem koje bi se išlo na izdavanje akta o zaštiti instrumenata. Za svaki povijesno značajan instrument dala bi se osnovna naznaka zahvatima na pojedinim spomeničkim orguljama koji se smiju odnosno ne smiju izvoditi. Potrebno vrijeme za ovaj dio posla je jedna godina.

Dakle, za dvije godine bi bile gotove sve predradnje za normalno funkcioniranje procedure uobičajene prilikom planiranja zahvata na povijesno značajnim glazbalima.

Procedura

Da bi se sačuvalo što više povijesno vrijednih orgulja predlaže se prilikom planiranja zahvata na njima uspostavljanje procedure kakova je uobičajena u zemljama sa razvijenom službom zaštite spomenika kulture i riješenim proceduralnim postupcima pri planiranju i izvođenju zahvata na spomeničkim orguljama.

Sažimajući prijedloge prof. Božidara Grge i doradujući neke etape postupka, do slijedećeg susreta orguljara predlaže se slijedeće:

- A. Vlasnik orgulja (župa, samostan, muzej) obavještava:
 1. nadležnu višu crkvenu upravu,
 2. najbliži ured zaštite spomenika kulture koji je nadležan za dotični teren,
 3. Državnu upravu za zaštitu kulturne baštine koja posjeduje dokumentaciju za sve instrumente u Hrvatskoj.
- B. Ustanovljuje se komisija koju čine:
 1. predstavnik župe, samostana, muzeja,
 2. predstavnik više crkvene uprave zadužen za glazbeni instrumentarij,
 3. predstavnik službe zaštite (regionalne ili centralne),
 4. organolog upoznat sa povijesnom vrijednošću orgulja i njegove valorizacije unutar cjelokupnog fonda orgulja u Hrvatskoj,
 5. orguljaš župe ili samostana u kojem se planira zahvat na glazbalu,
 6. orguljaš-koncertant koji poznaje restaurirana glazbala izvan Hrvatske.

C. Komisija određuje vrstu i obim zahvata (orguljarskog i likovnog)

D. Vlasnik raspisuje javni natječaj

E. Vlasnik glazbala uz suglasnost službe zaštite odabire najpovoljniju ponudu uzimajući u obzir stručnost ponuđača. Ponuda mora sadržavati:

1. opis radova,
2. prijedlog materijala koji će biti upotrijebljeni,
3. suglasnost za izradu elaborata koji detaljno dokumentira stanje prije i nakon zahvata.

F. Ustanovljenje nadzorne komisije u kojoj rade:

1. predstavnik Crkve zadužen za crkvena glazbala,
2. predstavnik službe zaštite spomenika kulture,
3. organolog,
4. mjesni orguljaš.

G. Kolaudacija

H. Kolaudacioni koncert

I. Pohranjivanje i trajno čuvanje dokumentacije:

1. u župi (samostanu),
2. u centralnom arhivu u *Državnoj upravi za zaštitu kulturne baštine*.

Kako se ponašati kroz sljedeće dvije godine dok spomenute predradnje ne budu gotove?!

Treba poštivati činjenicu da spomeničke orgulje u Hrvatskoj postoje. Postojeća dokumentacija u *Državnoj upravi za zaštitu kulturne baštine* omogućava uvid u značenje svakog pojedinog glazbala. Nekolicina organologa, zaposlenika Državne uprave kao i pojedini orguljari imaju i pregled nad najznačajnijim glazbalima u Hrvatskoj.

Za poželjeti je samo što više dobre volje vlasnika orgulja i orguljara da prilikom planiranja zahvata na glazbalu (dakle, prije izvođenja radova!) stupe u vezu sa službom zaštite. To ne košta ništa a može spriječiti niz nespornih i pogrešnih koraka koji ponekad za ispravljanje traže i znatne sume novca. O kulturnoj šteti koja iz nepučenosti proizađe nema ni smisla govoriti. Ona je jednostavno – nepopravljiva!

Oglušujući se na spoznaju o postojanju procedure koja može spriječiti nastajanje nepopravljivih šteta grijehimo propustom. Dakle – ne grijehimo propustom!

* * *

Nakon čitanja tekstova Božidara Grge i Emina Armana razvila se živa diskusija.

Ivan Faulend-Heferer upozorava da se treba osvrnuti na europska iskustva u postavljanju kriterija jer su organolozi i orguljari već u dva navrata (1957. i 1970. godine) raspravljali o kriterijima određivanja spomeničkih orgulja i pozitiva. Slijedom njihovih razmišljanja treba postaviti kriterije za naš spomenički fond glazbala. U komisiji koja će određivati i kategorizirati spomeničke orgulje mora biti prisutan i orguljar.

I. Faulend-Heferer zatim podsjeća prisutne da spomeničke orgulje trebaju biti uspješno umjetničko djelo čije su kućište, fonički fundus i tehnička rješenja nastala u jednom povijesnom razdoblju. Nadalje podsjeća prisutne da u praksi postoje sljedeće vrste zahvata na instrumentima:

1. Konzerviranje – postupak kojim se želi sačuvati stara supstanca.
2. Popravak – njime se instrument dovodi u stanje "da funkcionira" uz poštivanje postojećeg, starog fundusa.
3. Restauriranje – vraćanje u prvobitno stanje, uklanjanje kasnijih dodataka.
4. Rekonstrukcija – nova izvedba uz poštivanje starih materijala i oblika.
5. Dopuna.
6. Proširenje.
7. Pregradnja orgulja - slobodna promjena naslijeđenih oblika.

Zatim I. Faulend-Heferer iznosi mišljenje da se spomeničkim orguljama ne bi smjelo ugrađivati elektronske registre. Prema tome smatra da je učinjen pogrešan zahvat na orguljama Michaela (Mije) Heferera u Mariji Bistrici kojim je odstranjen sviraonik, mehanička svirna traktura a dodan novi sviraonik, elektromagnetska traktura i niz elektronskih registara.

Odgovarajući na primjedbu o zahvatu na orguljama u Mariji Bistrici, Olivije Repec konstatira da je u potpunosti sačuvana fonička baza orgulja, sve zračnice i kućište M. Heferera. Zamijenjena je mehanička svirna traktura koja je bila neprikladna, o čemu je pisao i Franjo Dugan st. u časopisu *Sveta Cecilija* kao i sistem napajanja zrakom koji je bio nedostatan.

O. Repec nadalje napominje da u srazu želja i zahtjeva organologa, orguljara, orguljaša i službe zaštite treba imati na umu da orgulje trebaju funkcionirati i u suvremenom prostoru i vremenu. Važnim smatra ustanovljenje ključa prema kojem će se određivati zahvati koji se smiju odnosno ne smiju izvoditi na pojedinim spomeničkim orguljama.

Tomislav Faulend-Heferer drži da onaj tko želi nove uvjete u crkvi i na koru, može u tom slučaju graditi nove orgulje a stare uređene treba sačuvati na drugom mjestu u crkvi. Dakle, predlaže rješenje jednako onom ostvarenom u crkvi Sv. Frane u Šibeniku gdje su Nakićeve orgulje nakon restauracije smještene u pobočnu kapelu dok je na proširenom pjevalištu sagrađen novi instrument.

U jednom trenutku diskusija je otišla u pravcu pojedinih specifičnih rješenja izvedenih na spomeničkim orguljama u Hrvatskoj koja su na razmeđu poimanja pojmova restauracija, konzerviranje, popravak.

Prof. Jagoda Meder je pozvala nazočne diskutante da se vrate osnovnoj temi kojom se želi postići poticajno ozračje za buduće restauratorske zahvate.

Vlč. Dragutin Cerovečki podsjeća nazočne da valja imati na umu potrebe određene župe. Ako su orgulje neprikladne a povijesnog su značaja, treba ih urediti i

smjestiti u muzej ili na mjesto na kojem neće smetati liturgiji i životu Crkve.

Velimir Kostrevec informira prisutne da se ugradnja elektronskih registara prilikom uređenja starih orgulja prakticira u Njemačkoj.

I. Faulend-Heferer replicira na to da takovu praksu ne može prihvatiti za povijesne orgulje.

Olivije Repec konstatira da u Austriji nije uobičajeno proširivanje orgulja sa elektronskim registrima.

O. dr. Izak Špralja videći množinu ideja i mišljenja rezimirao je diskusiju određujući nekoliko ciljeva koje bi u dolazećem periodu mogli ostvariti:

1. služba zaštite – izboriti se pri *Ministarsvu kulture* za financijska sredstva potrebna za restauraciju orgulja,
2. predstavnici Crkve – poraditi na uspostavi sprege crkvenih vlasti i Državne uprave za kulturnu baštinu kako bi zaživjela procedura kojom bi se spriječili proizvoljni zahvati na spomeničkim orguljama,
3. organolozi – pripremiti materijal za kategorizaciju povijesnih orgulja i pozitiva,
4. orguljari – snimiti sva bitna pitanja vezana uz restauraciju orgulja te izraditi stručne odrednice za konzerviranje, popravke, restauraciju i rekonstrukciju spomeničkih glazbala,
5. svi su se složili da se do novog susreta orguljara poštuje prijedlog procedure koji je u ovom prikazu otisnut masnim slovima.

U skladu sa gornjim zaključcima orguljari su ustanovili komisiju u sastavu: Ivan Faulend-Heferer, Velimir Kostrevec, Olivije Repec. Koordinator te komisije je Velimir Kostrevec. Komisija bi se sastala u polugodišnjem razdoblju.

O. dr. Izak Špralja predlaže da se sljedeći susret orguljara organizira za godinu dana kada bi se odvagulo postignuto te dalo poticaja za daljnji rad.

Emin Armano

ORGULJE ŽUPNE CRKVE U VALPOVU

Na pjevalištu barokne župne crkve Bezgrešnog začeca Blažene Djevice Marije u Valpovu, izgrađene 1722. godine, čuvaju se vrlo vrijedne povijesne orgulje iz 1805. godine. Djelo su jednog od najznačajnijih graditelja orgulja svoga vremena na području Slavonije, Srijema i Vojvodine, apatinskog majstora Caspara **Fischera** (1772.–1829.), a naručio ih je tadašnji valpovački vlastelin barun Josip Ignac **Hillebrand od Prandaua** (1748.–1816.).

Kako je vidljivo iz samog ugovora iz 1804. godine, koji se čuva među arhivskom građom valpovačkog vlastelinstva pohranjenom u Povijesnom arhivu u Osijeku, ove su orgulje, po želji naručitelja, građene prema već postojećim nacrtima prema kojima je isti graditelj oko 1800. godine izgradio nove orgulje za osječku župnu crkvu Sv. Petra i Pavla. Ta je crkva bila podignuta 1738. godine, a srušena je 1894. godine zbog izgradnje sadašnje "katedrale" na istom lokalitetu. Njene orgulje

tada su otpremljene u franjevački samostan u Tolisi, blizu Orašja u Bosni. Fischerove orgulje u Valpovu i ove u Tolisi gotovo su identične. Razlikuju se samo u detaljima rezbarenih ukrasnih zavjesa na kućištu, nazivima nekih registara, te u boji tipaka koje su u Tolisi ostale izvorne: donje tipke obojene crno, gornje bjelokost. Orgulje za župnu crkvu u Valpovu naručene su, dakle, 1804. godine, a izgrađene su u roku od nešto više od godinu dana i postavljene na pjevalište župne crkve u čiji su se barokni prostor savršeno uklopile i po zvuku i po arhitekturi kućišta. Mehaničkog su sustava koji je do danas vrlo dobro očuvan i kvalitetno funkcionira, imaju 16 registara s dva manuala i pedalom.

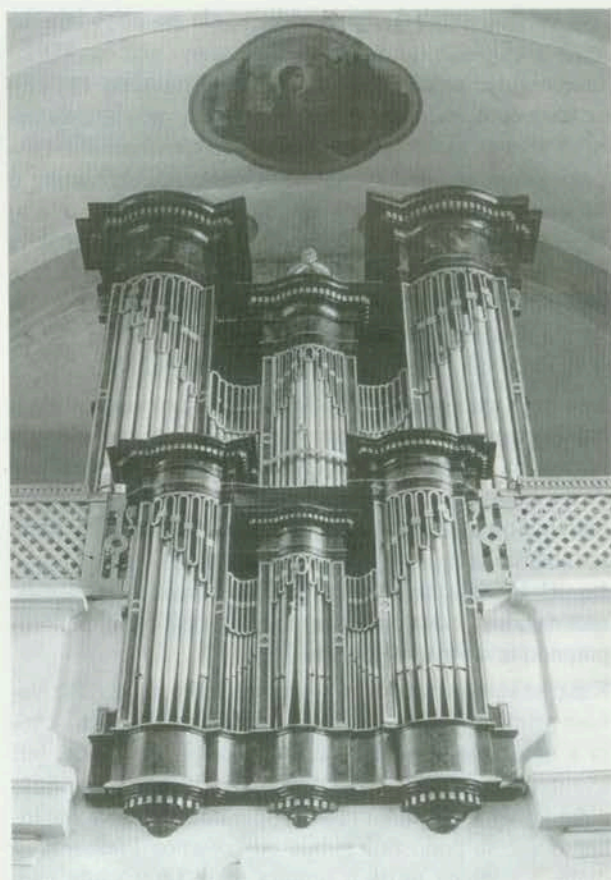
Dispozicija orgulja:

<i>I. Manual:</i>	<i>II. Manual:</i>
1. Prinzipal 8'	10. Bourdon 8'
2. Waldflöte 8'	11. Hohlflöte 4'
3. Wienerflöte 4'	12. Prinzipal 4'
4. Quinte 2 2/3'	
5. Octav 2'	<i>Pedal:</i>
6. Superoctav 1'	13. Subbass 16'
7. Mixtur 4-fach	14. Octavbass 8'
8. Salicional 8' (Majdak)	15. Flöte 4'
9. Vox celeste 8' (Majdak)	16. Violonbass 16'

Posebno lijepo i skladno izvedeno historijsko stilsko kućište ovih valpovačkih orgulja građeno je po uzoru na ranije barokne orguljske ormare, ali sadrži i klasicističke elemente, te nekim svojim pojedinostima kao da već najavljuje eleganciju bidermajera. Sastoji se od dva dijela, zapravo od dva gotovo identično oblikovana zasebna kućišta s jedinom značajnijom razlikom u veličini. Veliko kućište, prospekt, nalazi se na središtu samog pjevališta. U njemu su smještene svirale registara prvog manuala i pedala, dok su u manjem kućištu, pozitivu, uklopljenom u pjevališnu ogradu smještene svirale registara drugog manuala. Fasada ovog kućišta uznemirenih je linija konkavno-konveksnog baroknog ritma, bez ravnih ploha i s pet polja svirala.

Kompozicijom prospekta dominiraju dva visoka trbušasta tornja s najvećim sviralama. Između njih je nešto niži središnji, također konveksni, toranj s manjim sviralama. On je s bočnim tornjevima spojen konkavnim krilnim poljima najtanjih svirala, čime je postignut dinamičan konkavno-konveksni ritam površine. Snažna kruništa s nazubljenim klasicističkim vijencima, čije linije slijede ritam donjeg dijela kućišta, završavaju tornjeve ravnim plohami, osim kod središnjega prospektnog tornja nad kojim se uzdiže ukrasna klasicistička plamena vaza. Prostori između vrhova svirala i kruništa tornjeva popunjeni su ukrasnim rezbarenim zavjesama izvedenim u obliku spljoštenih prstenova povezanih dvostrukim krugovima.

Isti je plan vjerno ponovljen i na pozitivu, samo u smanjenom mjerilu, jer je njegov prospekt zamišljen kao vidljiv iz lade, pa je stoga pozitiv do polovice ugrađen u ogradu pjevališta.

Drveni dio kućišta prebojen je tamnosmede u kombinaciji sa svjetlijom mramorizacijom, a dekorativni elementi: vaza, zavjese, zupci vijenaca i drugo, pozlaćeni su brončiranjem. Očito je da je Fischer u svojoj graditeljskoj radionici imao odlične stolarske majstore koji su gradili izuzetno lijepa i umjetnički vrijedna kućišta, što potvrđuje i ovaj valpovački primjer.

Sjedište orguljaša nalazi se između prospekta i pozitivna i okrenuto je u pravcu svetišta, tako da se sviraonik nalazi uklopljen u pozitiv u pjevališnoj ogradi. Sviraonik se sastoji od dvije klavijature u manualu i pedala, a njegove se manualne klavijature, zajedno s ručicama za povlačenje registara, zatvaraju drvenim rebrenicama. Opseg klavijatura manuala koji obuhvaća 45 kromatskih tipaka od E do c", dakle, bez cjelovite najdublje oktave, značajka je još baroknog načina gradnje koji je Fischer usvojio tijekom svoje izobrazbe krajem XVIII. stoljeća.

Godine 1934. tvrtka "Lindauer i Majdak" izvela je temeljiti popravak i čišćenje orgulja, te jedne od narednih godina izvornim Fischerovim registrima dodala još dva nova (Salicional 8' i Vox celeste 8'). I prije ove restauracije orguljama je već pridodan jedan pedalni registar (Violonbass 16') koji također nije dio izvorne Fischerove dispozicije. Svirale ovih triju prigradenih registara smještene su sa stražnje strane kućišta prospekta, te je

već na prvi pogled otraga vidljivo da ne pripadaju izvornoj cjelini.

Ove orgulje danas imaju 16 registara (izvorno 13) koji se uključuju izvlačenjem malih drvenih ručica, smještenih s lijeve i desne strane klavijatura u sviraoniku. Dispozicija orgulja posjeduje klasicističke karakteristike u kojima se, međutim, još uvijek osjeća snažni utjecaj kasnobarokne tradicije, što je i jedno od obilježja Fischerova rada. Sviranjem na ovim orguljama još se uvijek može postići vjerna slika izvornog zvuka koji je, prema riječima Ladislava Šabana, "klasicistički zamišljen, muževan i izvrsno prilagođen crkvenom prostoru".

Današnje stanje ovog vrlo vrijednoga povijesnog glazbala valpovačke župne crkve dosta je loše. Iako se na orguljama i danas redovito svira, njihov zvuk izgubio je dosta od svoje izvorne kakvoće. Posljednje temeljito čišćenje orgulja obavljeno je daleke 1964. godine, kada je i kućište lakirano. Dugogodišnja zapuštenost razlog je što od 16 registara, koliko ih danas imaju ove orgulje, radi nažalost jedva polovica, dok su ostali djelomično ili potpuno izvan svake uporabe.

Kako se radi o vjerojatno jedinom ovako dobro ušuvanom primjerku orgulja vrsnog graditelja Caspara Fischera u nas, treba se nadati da će u skorij budućnosti biti kvalitetno obnovljene. Ostale njegove orgulje u Petrijevcima (1807.) i Osijeku (1830. dovršio ih njegov sin Johann) već su podosta izgubile od izvornog Fischerovog djela, a sudbina toliških orgulja (oko 1800.) nije nam poznata.

I dok se u povijesti orguljarstva Austrije, primjerice, priznaje veličina tamošnjeg graditelja Antona Roemera, koji je gradio i za Hrvatsku, za vrsnog se bačkog majstora Fischera u nas jedva zna. Njegovo je djelo, nažalost, slabo istraženo, pa stoga nije ni vrednovano onako kako zaslužuje. No, rijetko je koji od naših orguljara ostavio i toliko dostojnih nastavljača svoje radionice, osnivača samostalnih radionica iz kojih se Fischerovo zanatsko umijeće plodonosno širilo gornjom Hrvatskom, s jednim centrom u Zagrebu (radionice Antuna Werlea i Pavla Pumpa) i drugim centrom u Osijeku (radionica obitelji Fabing).

Iz poštovanja prema majstoru Fischeru i njegovu djelu, ove valpovačke orgulje treba sačuvati u što izvornijem obliku, bez nepotrebnih intervencija koje bi zadirale u samu strukturu instrumenta i elektrifikacije, kao danas u nas čestih, ali ne i najboljih, načina restauracije ovih povijesnih glazbala!

Ove su orgulje danas doista rijetki spomenik kulture čije značenje daleko nadilazi lokalne okvire. Spomenik su ne samo majstoru Fischeru i njegovoj radionici, nego i stoljetnoj tradiciji gradnje orgulja u Hrvatskoj.

Damir Stanić

OBLJETNICE

ANICA NEVOLIĆ POLA VIJEKA S CRKVENOM GLAZBOM

Posve predano i odgovorno služiti Crkvi 50 godina znači neprijeporno pripadati Bogu. Anici Nevolić, orguljašici-zborovoditeljici, ovo je služenje smisao života radi kojega nije osnovala ni svoju obitelj. Cijelo svoje biće daruje Crkvi i vjernicima.

Rođena 1930. godine u Petrovaradinu, kao jedino dijete Ivana i Angele Nevolić, završila je ovdje osnovnu a u Sr. Karlovcima srednju školu. U drevnom gradu Petrovaradinu, starom preko 2.000 godina, mjestu sa slavnom povijesnom, kulturnom i osobito kršćanskom prošlošću, rasla je Anica i sazrijevala u ozračju navedenih vrijednosti. Na nju je osobito djelovala kršćanska tradicija naselja. Sa svojom pobožnom majkom Angelom, rod. Fabijanac, redovito je pohađala svoju župnu crkvu Uzvišenja sv. Križa. Zavaljeti crkveni život nije možda nigdje bilo lakše, nego u ovom mjestu sa četiri crkve. Dodamo li ovome djelovanje petrovaradinskih orguljaša, poput skladatelja Franje Štefanovića (tvorca dječje opere), Stanislava Prepreka (majstora glazbene lirike i improvizacije) i nastavnika glazbe Petra Vukovića, onda sve postaje još jasnije.

U takvoj sredini Anica Nevolić je živjela životom Crkve. U svojoj 16. godini već je među pjevačima svoje župe. Po nagovoru svoje krizmane kume Verice Ivanić počela je 1947. godine s vježbanjem na harmoniju. Vježbala je po Bungartovoj školi mada nikada ranije na tako nešto nije ni pomislila. Glazbeno prosječno nadarena, s oskudnim znanjem iz glazbene teorije, vježbala je mukotrpno, ali ustrajno. Kao dječak, prolazeći kroz crkvenu portu, zastajao sam ponekad pored otvorene sakristije i slušao, a ponekad i gledao, kako Anica Nevolić neumorno vježba. Ponekad sam i ušao u sakristiju i radozno razgledao harmonij na čijim je tipkama Anica ispisala alfabetske nazive tonova. Ta je dosjetka olakšavala njeno vježbanje.

Prvi Aničin orguljaški nastup uslijedio je u spomenutoj crkvi 11. siječnja 1948. godine na dačkoj misi. To je bio presudni događaj u njenom životu. Započevši tako svoju orguljašku službu odmah se prihvatila osnivanja mješovitoga crkvenog zbora, koji ovdje nije postojao. Prvu četverglasnu skladbu, misu F. S. Vilhara, otpjevao je ovaj zbor na Duhove 1949. godine. Anica otada s uspjehom vodi i dječji i odrasli crkveni zbor. Kada su 1949. godine u Petrovaradin došle sestre milosrdnice sv. Vinke Paulskog Anica je otada 9 godina učila sviranje na harmoniju i klaviru pod vodstvom sestre Helme Cvetnić. Kod nje je 3 godine učila i solfeggio. Svoj pjevački repertoar obogaćivala je crkvenim popijevkama koje je prepisivala iz raznih tiskanih i rukopisnih zbirki do kojih je došla u raznim mjestima naše domovine. Međutim, ne poznavajući cecilijanski pokret nije ni slutila da je